М.ӨТЕМІСОВ АТЫНДАҒЫ БАТЫС ҚАЗАҚСТАН УНИВЕРСИТЕТІ

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ГЕОГРАФИЯ ФАКУЛЬТЕТІ

БИОЛОГИЯ, ГЕОГРАФИЯ, ХИМИЯ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ

Білім беру бағдарламалары: 7М01509 – Биология, 7М05101 – Биология, 7М01537 – Биология

ПӘН: «БИОЛОГИЯ ЖӘНЕ ЭКОЛОГИЯДА ЦИФРЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР»

Дәріс 15

Тақырыбы: Цифрлық білім беру ортасының этикеті.

Лектор:
А.ш.ғ.к., доцент
Альжанова Багдагул Сактагановна

Дәрістің мақсаты:

Магистранттарды Цифрлық білім беру ортасының этикеті туралы түсініктерін қалыптастыру.

Дәрістің жоспары:

1. Ақпараттық гигиена түсінігі.
2. Кибербуллинг түсінігі.
3. Цифрлық этикет түсінігі. Классикалық этикеттен айырмашылығы.
4. Әлеуметтік желілер мен гаджеттерге цифрлық тәуелділік.
5. Цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект қолданудың этикалық мәселелерін реттеу бағыттары.

Цифрлық орта мәселелері

Қазіргі цифрлық ортаның экожүйесі адамның психикалық денсаулығын қорғау, сыртқы қауіптерге қарсы тұру, айналасындағыларды құрметтеу және технологияларды бақылау арасындағы теңгерімді талап етеді.

Ақпараттық гигиена

Келіп түсетін ақпарат ағынын сүзу және психикалық денсаулықты қорғау.

Кибербуллинг

Цифрлық қауіптерді анықтау және олардан қорғану жолдары.

Цифрлық этикет

Желідегі коммуникация мәдениеті және өзге адамдардың жеке шекараларын құрметтеу.

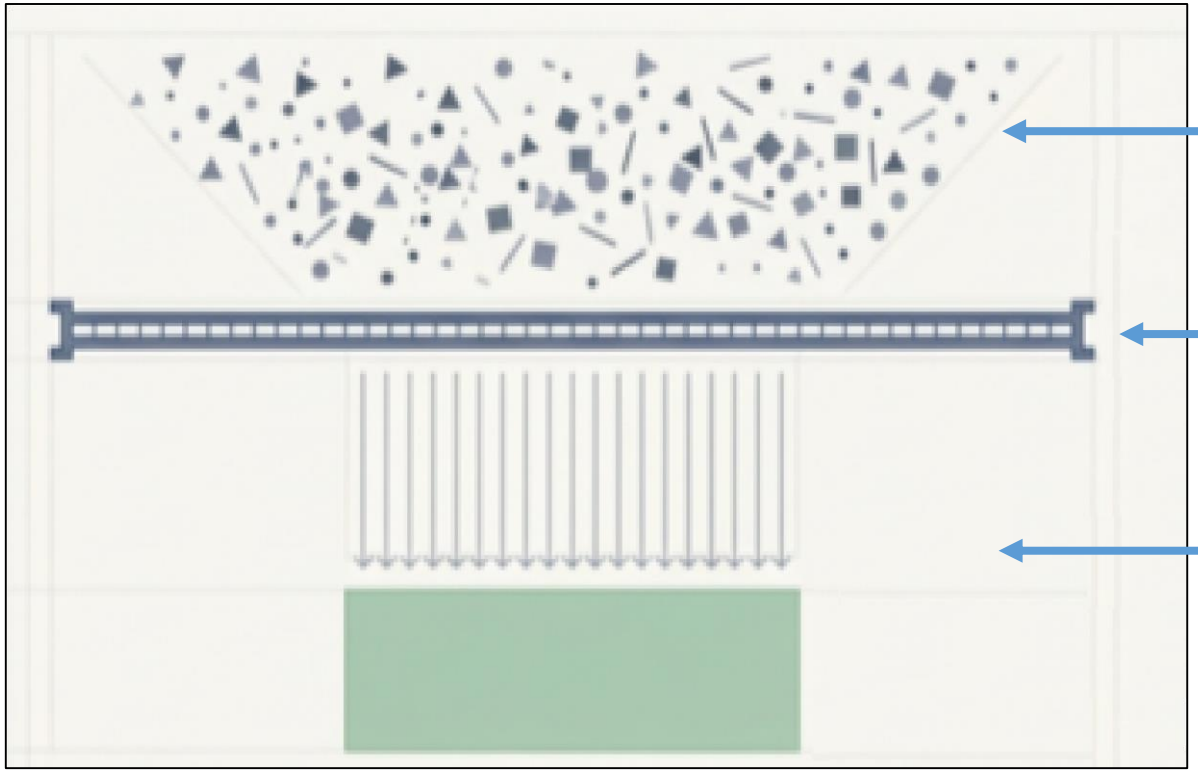

Цифрлық тәуелділік

Гаджеттер мен әлеуметтік желілерді пайдалануды жүйелі бақылау.

Ақпараттық гигиена психикалық сүзгі ретінде

Цифрландыру дәуірінде адам күн сайын мыңдаған ақпарат ағынымен бетпе-бет келеді. **Ақпараттық гигиена** – бұл адамның психикалық денсаулығын сақтау, зиянды, сенімсіз немесе артық ақпараттан қорғану мақсатында цифрлық ортадағы әрекеттерін саналы түрде бақылау ережелерінің жиынтығы.

Контентті сүзудің үш деңгейі

1. Сыни ойлау

Ақпарат көздерін бағалау. Ақпараттың шынайылығын тұрақты талдау, жалған (фейк) жаңалықтар мен манипуляциялық ықпалдан қорғану.

2. Жеке шекараларды белгілеу

Спам мен мазасыз жарнамаларды бұғаттау. Қажетсіз кіріс хабарламаларға қатаң шектеу қою.

3. Цифрлық детокс

Жүйке жүйесінің ресурстарын қалпына келтіру және мазасыздық деңгейін төмендету мақсатында медиаконтентті тұтынудан белгілі бір кезеңде толық бас тарту.

Цифрлық қауіп ретінде кибербуллингтің ерекшеліктері

Кибербуллинг – әлеуметтік желілер, мессенджерлер және онлайн ойындар арқылы жүзеге асырылатын қасақана қорлау, қорқыту немесе әлеуметтік оқшаулау.

Оның цифрлық сипаты кибербуллингті дәстүрлі буллингке қарағанда анағұрлым қауіпті етеді.

Тәулік бойы байқалуы
Қауіп мектептен немесе жұмыс орнынан шыққаннан кейін тоқтамайды. Ол үздіксіз жалғасуы мүмкін.

Ауқымды аудитория
Кемсітуші немесе қорлаушы контент шектеусіз аудиторияға лезде таралады.

Анонимділік
Агрессор көбінесе жалған профильдерді пайдаланып, жеке басын жасырады. Бұл жазасыз қалу сезімін күшейтеді.

ҚОРҒАНУ ХАТТАМАСЫ: ЦИФРЛЫҚ ҚАЛҚАН

Техникалық оқшаулау
Құпиялылық параметрлерінің көмегімен жеке профильге қолжетімділікті шектеу.

Мәселені тиісті деңгейге жеткізу
Ата-аналарға, психологтерге немесе құқық қорғау органдарына уақтылы жүгіну.

Дәлелдерді жинау
Агрессор хабарламаларды жойып үлгермей тұрып, барлық қорлау сипатындағы хабарламалардың скриншоттарын сақтау.

Бұғаттау
Қудалауды бастаған пайдаланушыларды диалогке түспей, дереу бұғаттау.

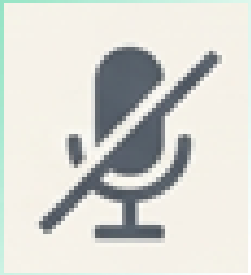
ЦИФРЛЫҚ ЭТИКЕТТІҢ НЕГІЗГІ ҚАҒИДАТТАРЫ

Цифрлық этикет мессенджерлердегі және корпоративтік платформалардағы, соның ішінде Zoom және Microsoft Teams жүйелеріндегі мінез-құлықты реттейді. Осы бейресми қағидаларды бұзу кәсіби және тұлғааралық байланыстарға кері әсер етеді. Мысалы, сұхбаттасушының келісімінсіз бейресми «сен» формасына көшу әдеп нормаларына сәйкес келмейді.

ЭТИКЕТ НОРМАЛАРЫНЫҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ: ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ЭТИКЕТ

Өлшем	Дәстүрлі этикет	Цифрлық этикет
Қолжетімділік және байланыс уақыты 	Уақытқа қатысты нақты шектеулерге сүйенеді. Мысалы, сағат 20:00-ден кейін келісімсіз қоңырау шалмау қағидасы.	«Барлығы әрқашан байланыста болуы тиіс» деген қате түсінік жұмыс пен демалыс арасындағы шекараны жояды.
Эмоцияларды жеткізу	Мимикаға, ым-ишараға және дауыс ырғағына негізделеді.	Дауыс ырғағының болмауы мәтін мен эмодзилерді мұқият қолдануды талап етеді. Бұл хабарламаны қате түсіндіру қаупін азайтады.
Коммуникация қарқыны	Мәселені талқылау үшін көлемді кіріспелер мен бетпе-бет кездесулерге мүмкіндік береді.	Ойды барынша қысқа әрі нақты жеткізуді және мәселенің мәніне жедел көшуді талап етеді.

Уақытты үнемдеу тәжірибесі: дауыстық хабарламаларды пайдалану қағидасы

Онлайн коммуникацияның негізгі мақсаты – ақпарат алмасудың тиімділігін арттыру. Қолайсыз форматтарды пайдалану адресатқа жайсыздық туғызып қана қоймай, жұмыс үдерістерін де баяулатады.

Алдын ала ескертусіз жіберілген дауыстық хабарламалар

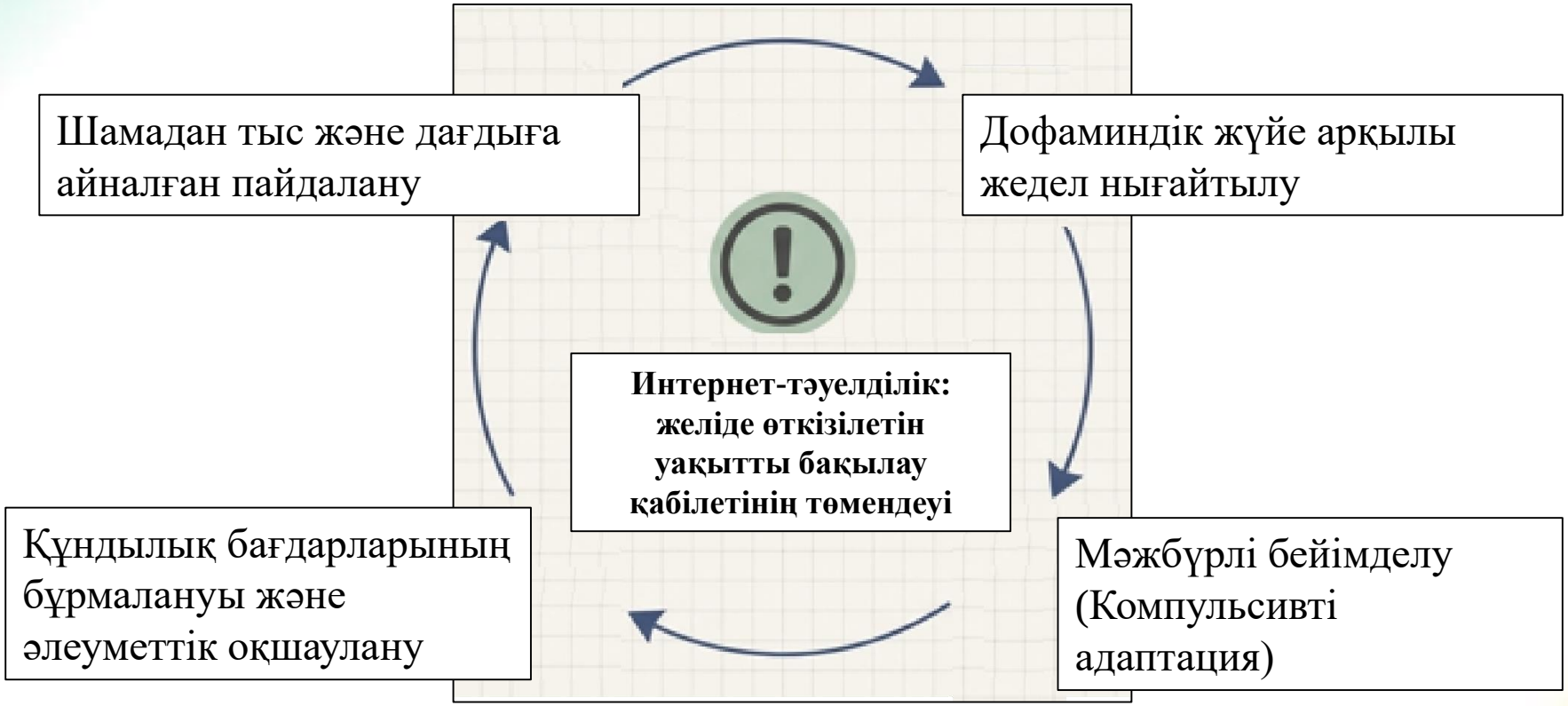
Алушының аудиохабарламаны сол сәтте тыңдау мүмкіндігі болмауы ықтимал. Жауап күту уақыты ұзарады. Хабарламаны толық тыңдамайынша, оның мазмұны мен міндетін анықтау мүмкін болмайды.
.

Құрылымдалған мәтіндік хабарламалар

Мәтін тапсырманың мәнін жедел бағалауға мүмкіндік береді, хат алмасу тарихынан оңай табылады және коммуникация мақсатына жету үдерісін жылдамдатады.

ИНТЕРНЕТ-ТӘУЕЛДІЛІКТІҢ (ИНТЕРНЕТ – АДДИКЦИЯ) ҚАЛЫПТАСУ МЕХАНИЗМІ

Цифрландыру тұлғаның дамуына кешенді ықпал етеді. Бұл ықпал мотивациялық және құндылықтық құрылымдар белсенді қалыптасатын жасөспірімдік кезеңде ерекше мәнге ие.

ЦИФРЛЫҚ ТӘУЕЛДІЛІКТІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСТЫ САЛДАРЫ

Психоэмоциялық қауіптер
Психологиялық тұрақсыздықтың күшеюі, мазасыздық деңгейінің жоғарылауы және шынайы өмірден алшақтау.

Физиологиялық зиян
Гиподинамия салдарынан көру қабілетінің жүйелі бұзылуы және тірек-қимыл аппараты патологияларының үдеуі.

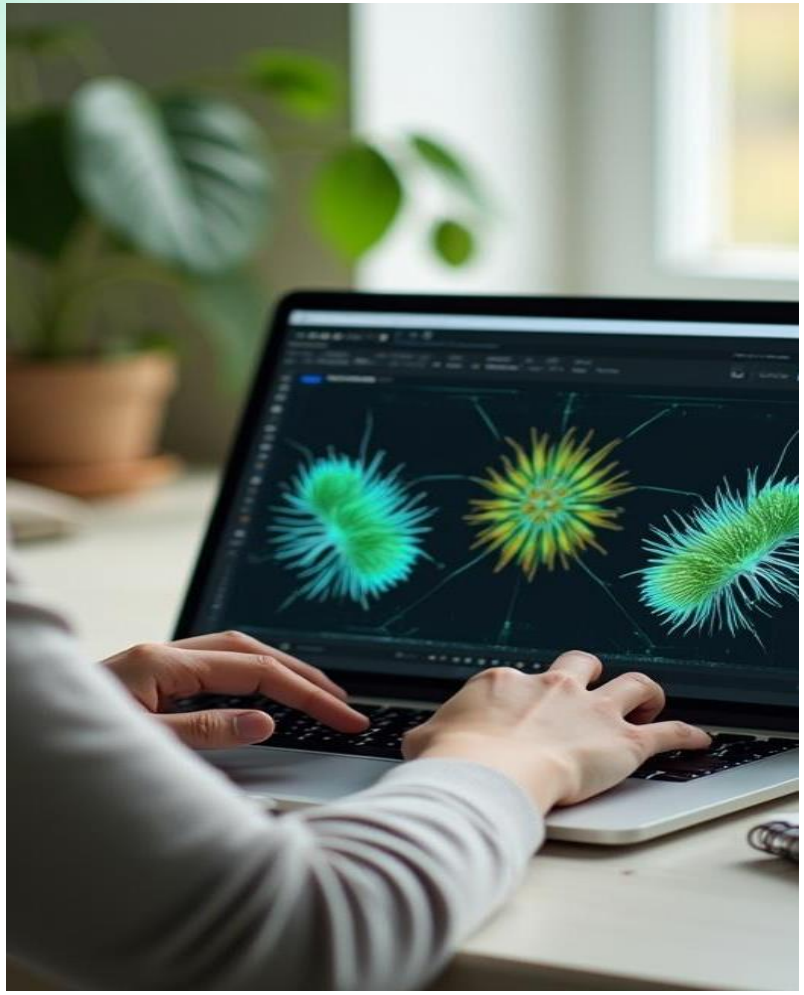
Физиологиялық зиян
Гиподинамия салдарынан көру қабілетінің жүйелі бұзылуы және тірек-қимыл аппараты патологияларының үдеуі.

ЦИФРЛЫҚ ӘЛ-АУҚАТ ЭКОЖҮЙЕСІ: БІРЫҢҒАЙ МАТРИЦА

Бағыт	Қорғану, реактивті тәсіл	Әрекет ету, проактивті тәсіл
Ішкі бағыт: адамның өзіне назар аудару	Ақпараттық гигиена – кіріс ақпарат ағынын сүзу	Тәуелділіктің алдын алу – цифрлық әдеттерді саналы бақылау
Сыртқы бағыт: айналадағы адамдарға назар аудару	Кибербуллингтен қорғану – әлеуметтік агрессияға қарсы тұру	Цифрлық әдеп – айналадағы адамдармен жауапты және құрметке негізделген өзара іс-қимыл

Цифрлық өмірді толық бақылау үшін матрицаның барлық төрт құрамдасын меңгеру қажет.

ТЕХНОЛОГИЯЛАР ТІРШІЛІК ЕТУ ОРТАСЫ ЕМЕС, ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ ҚЫЗМЕТ ЕТЕДІ

Саналылық, жеке шекараларды құрметтеу және сыни ойлау – әдептілік қағидалары ғана емес, XXI ғасырдағы қауіпсіз өмір сүрудің негізгі дағдылары.

Ақпараттық гигиенаны, цифрлық әдепті және қауіпсіздік хаттамаларын меңгеру арқылы адам өз уақыты мен ойлау үдерістерін қайтадан саналы түрде басқара алады.

ПЫСЫҚТАУ СҰРАҚТАРЫ:

1. Цифрлық этикет дегеніміз не және оның негізгі қағидаттары қандай?
2. Цифрлық этикеттің классикалық (дәстүрлі) этикеттен қандай айырмашылықтары бар?
3. Тиімді және мәдениетті онлайн-коммуникация ережелерін атаңыз.
4. Онлайн хат алмасу барысында (әсіресе мессенджерлер мен поштада) қандай этикет нормаларын сақтау маңызды?
5. Цифрлық тәуелділіктің экономикалық, әлеуметтік және психологиялық қатерлері неде?

Назарларыңызға рахмет!

